

רחוקות מאוד מן העין

ירוחם. חסך חברתי ורגשי צילום: ניר כפרי

זקות דתית והצטרפות למפלגת ש"ס. גם הכתיבה האקדמית לא תיקנה את התפישה הסטריאוטיפית הרואה בתושבי עיירות הפיתוח קורבנות ולא בני אדם המעצבים את חייהם כמו יריהם". בספר זה היא מנסה לתווך לקורא מה אומרים התושבים עצמם על חייהם ובאלו מושגים הם משתמשים כדי לתאר אותם.

הספרות המקצועית הפמיניסטית, שחקרה את הקשר בין עולם העבודה למגדר, מיעטה להתבונן בעולמן של נשים פועלות החיות בפריפריה. התיאור העמוק במחקרה של מוצפי־האלר סוחף את הקורא לחיים של התמודדות עם מערכות ביורוקרטיות מסורבלות. הוא מציג את המפגש הטעון בין הנשים הזקוקות לשירותי התעסוקה ולתקציב בי הרווחה לבין המערכת של המדינה וממחיש את המלכוד שלהן, וכיצד נרקמת דינמיקה מבנית היוצרת תלות ומשכפלת אותה. "עוני אינו נמדד רק ברמת הכנסה", מזכירה מוצפי־האלר לקורא, "הוא חלק ממערך שלם של תחושות של חסך חברתי ורגשי".

ההתמקדות בסיפור חייהן של הנשים לא מעלים את סיפורם של הגברים בחייהם. מוצפי־האלר חושפת לעיני הקורא גם תמונה של גבריות מזרחית במשבר, כדוגמת הבעל המכור שאינו מסוגל למלא את תפקידו כאב וכבן זוג, ולוכדת גם את יחסי המגדר בעיירה בפריפריה.

זה מחקר אמיץ, המנסה לשבור את חוקיות הכתיבה האקדמית, להחליף את השפה המרוחקת והמנוכרת במבט קרוב ואישי ולייצר שפה מחקרית רבת פנים המתעדת עוני, שוליות ומזרחיות באופן החף מסטריאוטיפים.

ניסיון של חזרה בתשובה, ומה המחיר האישי שנאלצת לשלם אשה מזרחית שהצליחה לפרוץ את "קופסת הבטון" של הפריפריה. מניתוח מסלולי החיים של הנשים עולה כי רובן אינן מצליחות לפרוץ מעבר לקופסאות הבטון הכולאות אותן. מוצפי־האלר מיטיבה להמחיש מה המשמעות של היות אשה מזרחית בתרבות המציבה אותך, במרבית המקרים, בשור לי החברה ולתעד בצורה החפה משיפוט את הנשים המודרות מן המרכז הפוליטי, החברתי והכלכלי.

השיח הציבורי הישראלי מאופיין בדימויים חד ממדיים על החיים בעיירות הפיתוח, קובלת מוצפי־האלר בפתח הרבר של מחקרה: "שיח זה משכפל קלייטאות המתמקדות בסטטיסטיקות של עוני, אבטלה, תלות מוגברת במוסדות רווחה, עילגות וחוסר תחכום של התח-

במקום תקרת הזכוכית הידועה מהשיח הפמיניסטי, המדברת על מסגרות שקופות אך מגבילות המופעלות על נשים במסלול ההתקדמות המקצועי שלהן, משרטטת מוצפי־האלר את המחסום העומד לפני הנשים המזרחיות כקופסת בטון. במושג זה היא אורזת יחד את כל המרכיבים - ההזנחה הכלכלית, תשתיות החינוך הירודות והריחוק הגיאוגרפי־חברתי - היוצרים מציאות של הדרה מגדרית, אתנית ומעמדית. המחקר שלה מעלה שאלות רבות הנרגעות להבנת היכולת של נשים החיות בעוני להתנגד לכוח החיצוני המעצב את חייהן. חמש הנשים המתועדות מייצרות תמונה מורכבת ומגוונת של דחיקות, הישרדות כלכלית, מעגל של תלות בקצבאות משרד הרווחה וניסיונות להיחלף מה"נישואים" לרווחה, מרדנות בתפקיד הנשי והאמהי שהחברה כופה,

עמד הנמוך ונשים מהשוליים החברתיים בישראל.

רק מאמצע שנות ה-90, בעקבות הקמת ארגונים מזרחיים אקטיביסטיים כדוגמת "הקשת המזרחית הרמוקריטית" ו"אחותי", החלה להתעורר הכתיבה הפמיניסטית המזרחית. לידת הזרם ההגותי והאקדמי ותרמה להופעתה של ספרות ביקורתית חדשה על מזרחים בישראל. אך גם כיום, הספרות המחקרית על נשים מזרחיות ועל נשים החיות בפריפריה הישראלית עודנה מצומצמת. ספרה החדש של פרופ' פנינה מוצפי־האלר "בקופסאות הבטון: נשים מזרחיות בפריפריה הישראלית" מנסה למלא את החלל הזה.

במשך ארבע שנים תיעדה מוצפי־האלר חמש נשים מזרחיות בירוחם, הנמנית עם היישובים היהודיים העניים בישראל ומובילה בשיעור האבטלה בקרב עיירות הפיתוח. כל אחת מהנשים מרגישה מסלול חיים אחר ונוקטת דרך שונה של התמודדות עם האילוצים הנוקשים בירוחם. מאבקהן היומיומיים מאירים באור חדש שאלות רבות הנוגעות להגדרת רות של עוני, פמיניזם, אימהות, תעסוקה וניעות חברתית בישראל. מוצפי־האלר מתעדת בין השאר את הנשים בלשכת הרווחה, בלשכת התעסוקה, בשיחות עם פקידים בסניף הבנק המקומי, בשיעורי ריקוד, במקומות העבודה שלהן, בשוק ובבתייהן תוך ניסיון לנפץ את מערך הדימויים המנמיך, הסטריאוטיפי, המאפיין את השיח הציבורי והאקדמי על עולמן של נשים החיות בשוליים של החברה הישראלית.

האם מי שחיים בעוני מסוגלים להתנגד לכוח חיצוני המעצב את חייהם? מחקרה של פרופ' פנינה מוצפי־האלר עקב מקרוב אחר חמש נשים מירוחם, ומשרטט ביסירות את גבולות הבחירה והחופש שלהן

בקופסאות הבטון: נשים מזרחיות בפריפריה הישראלית

פנינה מוצפי־האלר. הוצאת מאגנס, 276 עמ', 98 שקלים

ורד לי

שנות ה-50 וה-60 התפרסמו בישראל מחקרים אקדמיים בתחום הסוציולוגיה, שהיו נגועים במבט אוריינטליסטי על יהודים ממדינות ערב ובייטאו פטרנליזם בוטה כלפי הנשים בפרט. חוקרי התקופה נתנו תוקף מדעי לתכונות השליליות של האשה המזרחית ה"מסורתית", והדגישו באופן זה את המורדל הרצוי של האשה האידאולוגית הישראליית והמתקדמת - האשכנזייה מהמעמד הבינוני.

בשנות ה-70, כשהחלה להתפרסם בישראל ספרות עיון פמיניסטית, היא המשיכה את ההטיה האוריינטליסטית והתעלמה מנשים מזרחיות, נשים מהמי